

AĞIR VE ÇOKLU YETERSİZLİKTEN ETKİLENMİŞ ÖĞRENCİLERLE ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERE UYGULANAN VIDEO TEKNOLOJİSİ İLE SEÇİM FIRSATI SUNMA ÖĞRETMEN EĞİTİM PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

THE EFFECTIVENESS OF THE TEACHER TRAINING PROGRAM ON PROVIDING THE OPPORTUNITY OF SELECTION WITH THE VIDEO TECNOLOGY APPLIED TO TEACHERS WORKING WITH STUDENTS AFFECTED BY SEVERE AND MULTIPLE DISABILITIES

Mehmet Akif ÖZDEMİR

Millî Eğitim Bakanlığı

Özel Eğitim Öğretmeni

mehmet_a.ozdemir@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-6527-2603

Pınar ŞAFAK

Gazi Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

Özel Eğitim Bölümü

apinar@gazi.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3386-9816

ÖZ

Geliş Tarihi:

01.01.2024

Kabul Tarihi:

18.04.2024

Yayın Tarihi:

25.06.2024

Anahtar Kelimeler

Ağır ve çoklu
yetersizlik
Öğretmen eğitimi
Video ile model
olma
Video ile geri
bildirim

Keywords

Severe and multiple
disabilities
Teacher training
Modeling with
video
Providing feedback
with video

Bu araştırmanın amacı ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine uygulanan seçim fırsatı sunma öğretmen eğitim programının etkililiğini incelemektir. Araştırmanın katılımcılarını Niğde ilindeki bir özel eğitim uygulama okulunda görev yapmakta olan üç özel eğitim öğretmeni ile bu özel eğitim öğretmenlerinin sınıflarında kayıtlı olan ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş olan dokuz öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada yöntem olarak tek denekli deneysel desenler arasında yer alan denekler arası çoklu yoklama deseni kullanılmıştır. Araştırmanın öğretmen eğitimi sürecinde video teknolojisi ile öğretim yöntemlerinden video ile model olma ve video ile geri bildirimde bulunma teknikleri birlikte kullanılmıştır. Araştırma bulguları, özel eğitim öğretmenlerine uygulanan seçim fırsatı sunma öğretmen eğitim programının özel eğitim öğretmenlerine seçim fırsatı sunmayı kazandırdığını, özel eğitim öğretmenleri kazandıkları seçim fırsatı sunmayı genellediklerini ve sürdürdüklerini göstermiştir. Araştırmadaki özel eğitim öğretmenlerinden toplanan sosyal geçerlik verilerine göre özel eğitim öğretmenlerinin uygulanan seçim fırsatı sunma öğretmen eğitim programına ve programının uygulanmasına yönelik görüşlerinin olumlu olduğu anlaşılmaktadır.

ABSTRACT

The aim of this study is to examine the effectiveness of the selection opportunity teacher training program applied to special education teachers working with students affected by severe and multiple disabilities. The participants of the study are three special education teachers working in a special education practice school in Niğde province and nine students who are affected by severe and multiple disabilities enrolled in the classes of these teachers. In the study, the inter-subject multiple polling design, which is among the single-subject experimental designs, has been used as a method. In the teacher training process of the research, video technology and teaching methods were used together with video modeling and video feedback. The research findings have showed that the teacher education program provided special education teachers with the opportunity to choose, also special education teachers generalized and continued to offer the opportunity of choice that they gained. According to the social validity data collected from, it is understood that the opinions of the special education teachers on the opportunity to offer the opportunity to choose applied and the implementation of the teacher training program and program are positive.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1413237>

Anf/Cite as: Özdemir, M. A., & Şafak, P. (2024). Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan öğretmenlere uygulanan video teknolojisi ile seçim fırsatı sunma öğretmen eğitim programının etkililiği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 14(2), 447-464.

Giriş

Birey olarak kendi yaşam sorumluluğunu alarak diğer bireylere bağımlı olmadan yaşamak hayattaki en önemli yaşam becerilerinden biridir. Olağan gelişim özelliği gösteren bireylerin küçük yaşlardan itibaren yaşam sorumluluğunu alma içerisinde yer alan becerileri kendi başlarına kazandıkları görülürken yetersizlikten etkilenmiş bireylerin özellikle ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş olan bireylerin yaşam sorumluluğunu alma içerisinde yer alan becerileri kazanamadıkları ve bu yüzden yaşam sorumluluğunu alan bireyler olamadıkları görülmektedir. Ülke-Kürkçüoğlu (2007) ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylere sunulan eğitimin amaç olarak bireylerin kendi yaşam sorumluluklarını alabilmelerine ve hayatlarını bağımsız bireyler olarak sürdürebilmelerine yönelik olması gerektirdiğini belirtmektedir. Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere sunulacak eğitimin amacında belirtilen yaşam sorumluluğunu alma kavramı zihinsel yetersizlikten etkilenmiş bireylere hizmet sunma ilkesi olarak ortaya çıkmıştır (Browder, 2001). Yaşam sorumluluğunu alma kavramının tanımlarına bakıldığında Browder (2001) yaşam sorumluluğu almayı, karışık, çok yönlü ve tanımlaması zor bir süreç olarak belirtirken, Wehmeyer (2003) ise yaşam sorumluluğunu almayı kişinin kendi hayatında kontrol sağlayarak hayatına yön verebilme hakkı ve yeterliliği olarak tanımlamaktadır. Brown ve Cohen (1996) ise yaşam sorumluluğu almayı Wehmeyer'in (2003) tanımında belirttiği kişinin kendi hayatında kontrol sağlayarak hayatına yön verebilme hakkı ve yeterliliğini sağlamak için bireylerin göstermiş oldukları çaba olarak tanımlamaktadır.

Bireylerin kendi yaşam sorumluluklarını alabilmeleri için belirli becerilere sahip olması gerekmektedir (Collins, 2007; Powers, 2005). Wood et al. (2004) çalışmasında bu becerilerin ölçülebilir ve öğretilebilir beceriler olduğunu belirtirken Carter et al. (2001) ise yaşam sorumluluğunu alma içerisindeki ölçülebilir ve öğretilebilir becerileri; kendi kararını verme, kendi seçimlerini yapma, karşılaştıkları problemleri çözme, kendi farkındalığını sağlama, kendini yönetme, kendi savunuculuğu yapma ve hayatına dair amaç oluşturma olarak ifade etmektedir. Shogren et al. (2004) çalışmasında seçim yapma becerisini yaşam sorumluluğunu almanın merkezinde yer alan beceri olarak ifade etmektedir. Yetersizlik türlerinden etkilenmemiş, olağan gelişim özelliği gösteren bireylerin yaşam sorumluluğunu alma içerisinde yer alan becerileri kendi başlarına kazandıkları görülürken ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin bu becerileri kendi başlarına öğrenemedikleri ve yaşam sorumluluğunu alamadıkları için ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylere bu becerilerin öğretilmesi gerekmektedir. Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin kendi yaşam sorumluluklarını alan bağımsız bireyler olabilmelerini sağlamak için öğretilmesi gereken becerilerin başında seçim yapma becerisi yer almaktadır (Wehmeyer et al., 1998). Shevin et al. (1984) seçim yapmayı, kişiye sunulan aşına seçeneklerden tercih edileni seçme eylemi olarak tanımlamaktadır. D'Allura (2002) seçim yapmayı bireylerin hayatlarında var olması gereken önemli bir beceri olarak ifade etmektedir. Stafford (2005) kişinin seçim yapma becerisine sahip olmasının kendi yaşam sorumluluğunu alabilmesine ve toplumda bağımsız birey olarak hayatını devam ettirebilmesi için önemli olduğunu belirtmektedir. Stafford (2005), ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin kendi yaşam sorumluluklarını alan bireyler olabilmeleri için onlara seçim fırsatı sunulması ve onların seçim yapma becerisine sahip olması gerekmektedir.

Stang et al. (2009) ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin seçim yaparak tercihlerini belirtmeleri konusunda bir takım engel ve zorluklarla karşılaştıklarını belirtmektedir. Bu engel ve zorluklar; ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin göstermiş oldukları gelişim özellikleri, farkındalık seviyelerini düşük olması, bireylerin yaşadıkları öğrenilmiş çaresizlik durumu, öz saygı düzeylerinin düşük olması ve bu bireylerin güçlü ve zayıf yönlerinin keşfedilmemesi olarak belirtmektedir (Field, 1996; Field et al., 1994). Ayrıca bu engel ve zorluklarla birlikte ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan öğretmenlerin öğrenciler seçim yapamazlar, yaptıkları seçim yanlış olur, seçim yapmaları uzun sürer çok zaman alır gibi nedenlere bağlı olarak öğretmenler tarafından öğrencilere seçim fırsatı sunmak önemli ve gerekli görülmemekte veya seçim fırsatları sunmak öğretmenlerin akıllarına gelmediği için ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere seçim fırsatları sunulmamaktadır (Eldeniz-Çetin, 2013; Şafak vd., 2015). Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin yaşam sorumluluklarını alabilen ve kendi hayatlarını bağımsız bireyler olarak devam ettirebilmeleri için onlara seçim fırsatları sunmak önemlidir (Eldeniz-Çetin, 2013; Stafford, 2005). Seçim yapma, ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin kendi yaşam sorumluluklarını alabilmeleri bakımından en önemli becerilerden biri olmasına rağmen öğretilmesine yer verilmediği görülmektedir (Stafford, 2005; Şafak vd., 2015). Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere seçim fırsatları sunarak onların seçim yapmalarını ve yaptıkları seçimlerin sonuçlarını değerlendirmelerini sağlamak öğretmenlerin görev ve sorumlulukları arasında

yer almaktadır. Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin bu görev ve sorumluluğu ne kadar yerine getirdiği net olarak bilinmemektedir. Bu durumdan dolayı bu çalışmanın ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine seçim fırsatı sunma becerisinin kazandırması, özel eğitim öğretmenlerinin öğrencilere seçim fırsatları sunması ve öğrencilerin seçim yapmaları bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. Ayrıca literatürde seçim yapma ile ilgili araştırmalar incelendiğinde çalışmaların genel olarak; tercih değerlendirmesi, seçim yapmanın öğretimi, seçim yapmanın etkilerini incelemeye yönelik araştırmalar ile seçim yapma ile ilgili çalışmaların sistematik olarak incelendiği (Eldeniz-Çetin, 2013; Özdemir vd., 2020; Sigaffos et al., 1992; Ülke-Kürkçüoğlu, 2007) araştırmaların olduğu görülmektedir.

Eldeniz-Çetin (2013) tarafından yapılan araştırma ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin dolaylı ve doğrudan tercih değerlendirmeleri arasında ilişkilerini ve ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylere uygulanan doğrudan tercih değerlendirmeleri arasındaki ilişkiyi belirlemek ve sabit bekleme süreli işlem sürecinin fotoğraflar arasından seçim yapma becerisinin öğretimde etkililiğini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın bulguları birincil bakıcıların ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylerin yiyecek tercihi tahmini ile bireye uygulanan tek uyarıcı, iki uyarıcı ve yeniden yerleştirmesiz çok uyarıcı kullanılarak yapılan tercih değerlendirme sonuçları arasında yüksek düzeyde pozitif yönde ilişkili olduğunu, ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş bireylere doğrudan uygulanan tek uyarıcı, iki uyarıcı ve yeniden yerleştirmesiz çok uyarıcı kullanılarak yapılan tercih değerlendirmeleri arasında yüksek düzeyde pozitif yönde ilişki olduğu ve sabit bekleme süreli işlem sürecinin fotoğraflar arasından seçim yapma öğretiminde etkili olduğu, katılımcıların seçim yapma becerisini öğretim bittikten 1, 3 ve 4 hafta sonra korudukları ve genelledikleri izlenimi vermiştir. Sigaffos et al. (1992) tarafından yapılan araştırma, çoklu yetersizlikleri olan çocuklarda seçim yapmayı değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmadaki katılımcılara yiyecek ve içecekler arasından seçim yapma fırsatları sağlanırken iki koşul dikkate alınmıştır. Birinci koşulda bireylere yiyecek ve içecek maddeleri verilirken daha önceki seçimleri dikkate alınmıştır. İkinci koşulda ise bireylere daha önceden seçtikleri maddenin tam tersini vermiştir. Burada yürütülen mantık geçerli seçim yapma davranışlarının seçileni kabul etme ve seçilmeyeni reddetme şeklinde yansıtılacağı düşüncesidir. Doğrudan gözlemler tüm öğrencilerin her iki koşul altında da geçerli seçim yaptıklarını göstermiştir. Araştırma bulguları katılımcılara seçimlerinin tersi sunulduğu hallerde reddetme davranışının daha sık gerçekleştiğini göstermektedir. Özdemir vd., 2020 tarafından yapılan araştırma, özel eğitim alanında seçim yapma ile ilgili olarak yapılan çalışmaları incelemek amacıyla yapılmıştır. İncelenen araştırmalar desenlerine, çalışma grupları, sonuçları ve önerilerine göre analiz edilerek bir çıkarıma ulaşılmaya çalışılmıştır.

Ülke Kürkçüoğlu (2007) tarafından yapılan araştırma, otizmli bireylere birebir öğretimde etkinlik içinde ya da etkinlik arasında öğretmen tarafından sunulan seçim fırsatlarının bireylerin etkinlikle ilgili olma ve kendini uyarıcı davranışları üzerindeki etkililiğinin ve süre açısından verimliliğinin farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma bulguları seçim fırsatı sunmanın katılımcıların etkinlikle ilgili olma davranışlarının daha yüksek oranda gerçekleşmesine sebep olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırmalar dışında yetersizlik türlerinden etkilenmiş olan bireylere seçim fırsatı sunma ve seçim fırsatı sunmanın öğretimine yönelik sınırlı araştırmaların (Clark, 2006; Duke, 2008) olduğu görülmektedir (Özdemir vd., 2020). Clark (2006) tarafından yapılan araştırma, seçim yapma becerisinin öğretimi için hazırlanan müdahale paketinin etkili olup olmadığını, katılımcıların seçim yapma becerisini koruyup koruyamadıklarını ve öğretmenlerin öğretim paketini uygulayıp uygulayamadıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın katılımcılarını görme ve çoklu yetersizliği olan çocuklar oluşturmaktadır. Araştırma bulguları, hazırlanan bu paket programın katılımcıların seçim yapma becerilerini arttırdığı göstermektedir. Duke (2008) tarafından yapılan araştırma, fotoğraflarla sunulan seçimlere yönelik tepki davranışlarını arttırmak için çoklu yetersizliği olan öğrencilere seçim yapma öğretim paketinin etkililiğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma bulguları katılımcılarda uyarıcı seçimi olarak fotoğraf kullanıldığı zaman tepki sıklığının arttığını göstermektedir. Katılımcıların tepki sıklığındaki meydana gelen artışın izleme ve kalıcılık verilerinde de devam ettiği, katılımcıların bu becerileri farklı yaşlardaki yetişkinlere de genellebildiklerini göstermektedir.

Literatürdeki öğretmen eğitimine yönelik araştırmalar incelendiğinde Bishop et al. (2012), Bovi et al. (2017), Deliperi et al. (2015), Doğan (2019), Lavie et al. (2002), Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırmalarda video teknolojisiyle öğretim yer verdikleri görülmektedir. Bishop et al. (2012) tarafından yapılan araştırma 11

davranış terapistine eğitim vermişlerdir, eğitimin grup eğitimi şeklinde sunulmasının uyarıcı tercihi değerlendirmesine etkisi ve ayrıca video aracılığı ile geribildirim verilmesine duyulan ihtiyacın incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Bovi et al. (2017) tarafından yapılan araştırma iki kamu okulu personeline tercih değerlendirmesi yapmayı kazandırmak için hazırlanan eğitimde seslendirme talimatı ile video modellemenin kullanılmasının etkinliğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Deliperi et al. (2015) tarafından yapılan araştırma personel eğitiminde seslendirme talimatı ile video modellemenin kullanılmasının etkinliğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Doğan (2019) tarafından yapılan araştırma, okul öncesi öğretmenlerine uygulanan “Ek Desteğe İhtiyacı Olan Çocuklara Öz bakım Becerilerinin Öğretiminde Öğretmen Eğitim Programı'nın” öğretmenlerin ek desteğe ihtiyacı olan çocuklara öz bakım becerilerini öğretmeleri için gerçekleşmesi beklenen aşamaları uygulama düzeyleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılmıştır. Lavie et al. (2002) tarafından yapılan araştırma aday okul öncesi öğretmenlerine tercih değerlendirmesi yapabilme becerisi kazandırmak amacıyla yapılmıştır. Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırma özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde uygulanan hizmet içi eğitim programına ilişkin katılımcıların görüş ve önerilerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Literatürde yer alan çalışmalara bakıldığında öğretmenlere farklı beceriler kazandırmak için yapılan araştırmaların olduğu ancak öğretmenlere seçim fırsatı sunmanın öğretime yönelik olarak yapılan bir çalışmanın mevcut olmaması bu araştırmayı gerekli kılmıştır.

Bu çalışma sonunda ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin görev ve sorumlulukları arasında bulunan seçim fırsatı sunma becerisini kazanmaları beklenmektedir. Ayrıca öğretmenlerin ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere seçim fırsatı sunma davranışlarının artması hedeflenmektedir. Bu araştırma; ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine uygulanan öğretmen eğitimi programının etkililiğini belirleyebilmek amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1) Uygulanan öğretmen eğitim programı, özel eğitimi öğretmenlerine seçim fırsatı sunma kazandırmada etkili midir?
- 2) Uygulanan öğretmen eğitim programı sonrasında özel eğitim öğretmenleri kazandıkları seçim fırsatı sunmayı birinci, üçüncü ve dördüncü haftalarda sürdürebilirler mi?
- 3) Uygulanan öğretmen eğitim programı sonrasında özel eğitim öğretmenleri kazandıkları seçim fırsatı sunmayı farklı etkinliklere genelleyebilirler mi?
- 4) Uygulanan öğretmen eğitim programına ilişkin özel eğitim öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine uygulanan öğretmen eğitimi programının etkililiğini belirlemek için yapılan bu araştırma tek denekli deneysel araştırma yöntemlerinde “çoklu yoklama modeli” ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan denekler arası çoklu yoklama modeli; herhangi bir becerinin, bir işlemin ya da kavramın öğretiminde kullanılan programının etkililiğinin araştırmanın katılımcıları içerisinde değerlendirmek için tercih edilen modellerden biri olarak ifade edilmektedir (Çıkkılı, 2008; Gast et al., 2010) Araştırmada deneysel kontrol, öğretmen eğitimi yapılan özel eğitim öğretmenlerinin öğretimden sonra başlama düzeyi verilerindeki performans düzeyinde artış görülmesi, öğretmen eğitimi yapılmayan özel eğitim öğretmenlerinin başlama düzeyindeki verilere yakın performans göstermesi; aynı şekilde diğer özel eğitim öğretmenlerinde öğretmen eğitimi gerçekleştirildikçe performans düzeylerinde artışların meydana gelmesi ve aynı değişikliğin sırası ile araştırmada yer alan özel eğitim öğretmenlerinin tamamında gerçekleşmesi sağlanarak oluşturulmuştur (Blackhurst et al., 1994; Tekin-Iftar, 2012).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Niğde İli Milli Eğitim Müdürlüğü özel eğitim uygulama okulundaki özel eğitim öğretmenlerinden; sınıflarında birden çok yetersizlik kombinasyonu (görme engelli ve zihin engelli, işitme engelli ve zihin engelli, zihin engelli ve serebral palsi ya da görme engelli, zihin

engelli ve epilepsi) bulunan öğrencilerden en az birinin görme yetersizliğinden etkilenmiş öğrencisi olan özel eğitim öğretmenlerinden seçim yapmaya (seçim yapmanın öğretimi/ seçim fırsatı sunmaya) dair bir eğitim bir eğitim almamış olmaları, çalışmaya katılmaya gönüllü olan öğretmenler içerisinde seçilen üç özel eğitim öğretmeni ve bu öğretmenlerin sınıflarında eğitimine devam eden ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş dokuz öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın raporlama aşamasında araştırmaya katılan öğretmenlerin isimleri yerine Ö1, Ö2 ve Ö3; öğrenci isimleri yerlerine ise K1, K2... şeklinde kodlama yapılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlere ait bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır:

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Bilgileri

Öğretmen	Cinsiyet	Yaş	Mezun Olduğu Üniversite	Mesleki Deneyim	Öğrenciler İle Çalışma Deneyimi	Eğitime Katılma Durumu
Ö1	Erkek	36	Ankara Üniversitesi Zihinsel Engelliler Öğretmenliği	14 yıl	6 yıl	Hayır
Ö2	Erkek	28	Samsun Üniversitesi İşitme Engelliler Öğretmenliği	6 yıl	3 yıl	Hayır
Ö3	Erkek	32	Gazi Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği	7 yıl	1 yıl	Hayır

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsinin erkek, öğretmenlerin ikisinin özel eğitim bölümü birinin ise sınıf öğretmenliği mezunu, mesleki deneyimlerinin beş yıldan fazla, ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışma deneyimlerinin birinin beş yıldan fazla ikisinin ise beş yıldan az olduğu öğretmenlerin seçim yapmaya (seçim yapmanın öğretimi/ seçim fırsatı sunmaya) yönelik herhangi bir eğitim almadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin sınıflarında bulunan öğrencilere ilişkin bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır:

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Demografik Bilgileri

Öğretmen	Cinsiyet	Yaşı	Öğrencinin Rapor Durumu
K1	Erkek	66 ay	Görme Engelli+ Zihinsel Engelli+ Serebral Palsi+Epilepsi+Mikrosefali
K2	Kız	68 ay	İşitme Engeli+Zihinsel Engelli+Epilepsi
K3	Kız	65 ay	Down Sendrom+Zihinsel Engelli
K4	Erkek	130 ay	Zihinsel Engelli+SerebralPalsi+Epilepsi
K5	Kız	128 ay	Otizm Spektrum Bozukluğu +Zihinsel Engelli+Epilepsi
K6	Erkek	135 ay	Görme Engelli+Zihinsel Engelli
K7	Erkek	60 ay	Zihinsel Engelli+Serebral Palsi+Epilepsi
K8	Kız	62 ay	Zihinsel Engelli+Down Sendrom+Görme Engelli
K9	Kız	65 ay	İşitme Engelli+Epilepsi

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin dördünün erkek, beşinin kız olduğu, öğrencilerin yaşlarının altmış ay ile yüz otuz beş ay arasında değiştiği öğrencilerin rapor durumlarına bakıldığında sağlık kurulu raporlarında yer alan bilgilere göre öğrencilerin tamamın birden fazla yetersizlik tanısı almış olduğu görülmektedir.

Etik Kurul İzni

Bu araştırma için Gazi Üniversitesi Ölçme Değerlendirme Etik Alt Çalışma Grubu Bilimsel ve Eğitim amaçlı konulu, 10.03.2020 tarih ve E.37137 sayılı etik kurul izni alınmıştır. Ayrıca çalışmada yer alan öğretmen ve öğrenci velilerine bilgilendirilmiş onam formu imzalatılmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırmada öğretmenlerin sınıfında bulunan ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin seçim fırsatı sunulması sonucunda seçim yapma davranışlarının artıp artmadığı incelenmiştir. Seçim fırsatı sunmanın öğrencilerin problem davranışlara ya da öğrencilerin yeni beceriler kazanmasına etkisine incelenmemiştir. Bu durum araştırmanın sınırlılığıdır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama amacıyla Seçim Fırsatı Sunma (SFS) kontrol listeleri hazırlanmıştır. Hazırlanan kontrol listeleri özel eğitim öğretmenlerinin seçim fırsatı sunma düzeylerini belirlemek amacıyla hazırlanmış olup etkinlik öncesi, sırası ve sonrasında yapılacakları içeren on iki seçim fırsatı düzeyinden oluşmaktadır. Kontrol listeleri Özel Eğitim Bölümünde görevli iki öğretim üyesinden uzman görüşü alındıktan sonra başlama düzeyi, yoklama oturumları, izleme ve genelleme verilerinin toplanmasında kullanılmıştır. Gözlemciler arası güvenilirlik verilerinin toplanmasında da bu kontrol listeleri kullanılmıştır.

Çalışmada sosyal geçerlilik verilerini toplamak amacıyla Sosyal Geçerlik Formu hazırlanmıştır. Sosyal Geçerlilik Formu için Özel Eğitim Bölümünde görevli iki öğretim üyesinden uzman görüşü alındıktan sonraki hali kullanılmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda formun üçüncü bölümde yer alan iki soru çıkarılmıştır. Sosyal geçerlik formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm eğitimin mesleki gelişime katkısına dair Likert tipi beşli on soru, ikinci bölüm öğretmen eğitim programına yönelik görüşlerini almaya hizmet eden Likert tipi beşli sekiz soru ve üçüncü bölüm ise üç adet açık uçlu sorudan oluşmaktadır. Bu formlara ek olarak çalışmanın uygulama, başlama düzeyi ve uygulama oturumlarında yer alan basamakların uygulamacı tarafından doğru sıra ile uygulanıp uygulanmadığını belirlemek amacıyla Uygulama Güvenirliği Formu oluşturulmuş ve veri toplama sürecinde bu formlar kullanılmıştır.

Uygulama Ortamı

Araştırma özel eğitim uygulama okulundaki bir sınıfta gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın deneysel aşamasına başlamadan önce uygulama ortamı araştırmaya hazır hale getirilmiştir. Sınıfta tekli öğrenci sıraları bulunmaktadır. Bu sıralar U sınıf düzeni şeklindedir. Sınıfta etkinlikleri asmak için etkinlik panosu bulunmaktadır. Sınıfta akıllı tahta bulunmaktadır. Araştırma öncesinde araştırmacı tarafından sınıfta bulunan araç gereçler özel eğitim öğretmenlerinin seçim fırsatı sunabilmeleri için düzenlenmiş ve özel eğitim öğretmenlerinin etkinlikte kullanacak oldukları materyaller öğretmen masasına konmuştur. Çalışma süreci video kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

Öğretmen Eğitim Programının Geliştirilmesi

Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine seçim fırsatı sunma becerisi kazandırabilmek için öğretmen eğitim programı hazırlanmıştır. Program geliştirilmeden önce literatürdeki öğretmen eğitim programları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Sazak-Pınar (2009) çalışmasında öğretmenlere bilgi ve beceri edindirmek için hazırlanan öğretmen eğitim programlarının bazı özellikleri içinde bulundurması gerektiğini belirtmektedir. Vukelich et al. (1999) bu özellikleri; 1) bir konunun edinilmesine yönelik olma, 2) öğretmenlerin ihtiyaçları/gereksinimlerine göre hazırlama, 3) dikkatin sürdürülmesi ve desteklenmesine katkı sağlama, 4) sınıfta yer alan problemlere çözüm önerileri sunabilmesi, 5) öğretmenlerin eğitime aktif olarak katılmalarını sağlama, 6) öğretmenlerin meslektaşları ile etkileşimlerine katkı sunması ve 7) öğretmenlerin eğitim sonunda öğrendiklerini uygulamalarını sağlamak için öğretmenleri cesaretlendirmesi olarak sıralanmaktadır. Dilly (2001) ise öğretmen eğitim programı hazırlanır dikkat edilmesi gereken durumları; 1) kazandırılacak bilgiler ve kullanılacak olan araç-gereçler çalışma öncesinde planlanmalı, 2) öğretmen eğitimi

için uygun araç-gereçler seçilmeli, 3) seçilen araç-gereçler nitelikli olarak kullanılmalı, 4) eğitim programı içeriğindeki konuların birbirleri ile ilişkili olması, 5) eğitimde yer alacak olan öğretmenler ile eğitim verecek eğitimci arasında karşılıklı ve olumlu bir iletişimin oluşturulması ve 6) eğitim sürecinde öğretmenlerinde katılabileceği etkinliklerinde yer alması şeklinde sıralamıştır. Bu araştırmada öğretmen eğitim programı hazırlanırken literatürde yer alan bu bilgilere dikkat edilmiştir. Ayrıca hazırlanan öğretmen eğitim programı Özel Eğitim Bölümünde görevli iki öğretim üyesinden uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşüne göre programda herhangi bir değişiklik ya da revize durumu söz konusu olmamıştır ve pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama araştırmacı tarafından araştırma yapılacak sınıfta araştırmada yer almayan bir öğretmenle yapılmıştır. Pilot uygulama sonunda öğretim oturumlarının 40 dakikalık sunu ve uygulama süresi olarak yapılmasına karar verilmiştir. Pilot uygulama sonunda araştırma için hazırlanan video teknolojisi ile SFS öğretmen eğitim programının içerik olarak uygun ve araştırma sürecinde kullanılabilir olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmen eğitim programı içeriğine ilişkin bilgiler Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3. Öğretmen Eğitim Programı İçeriği

Oturumlar	Oturum Başlığı	Oturumda Yer Alan Konular
I. Oturum	Bilgilendirme	Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrenciler ve özelliklerine yönelik bilgi verme Seçim fırsatı sunma içerisindeki öğretmen ve öğrenci davranışlarına yönelik bilgi verme
II. Oturum	Video	Video teknolojisi ile olumlu örnek üzerinden model olma
III. Oturum	Teknolojisi Uygulama	Video teknolojisi ile olumsuz örnek üzerinden geri bildirimde bulunma Örnek seçim fırsatı sunma uygulaması yapma Öğretmen eğitimi sonunda sınıfta öğrencileri ile seçim fırsatı sunma uygulaması yapma

Öğretmen Eğitim Programının Uygulanması

Öğretmen eğitimi araştırmacı tarafından verilmiştir. Öğretmen eğitimi araştırmada kullanılan yöntemden dolayı her bir öğretmenle bireysel olarak yapılmıştır. Öğretmen eğitimi okul derslerinden sonra kırk dakikalık üç oturum halinde yapılmıştır. Bilgilendirme oturumunda hazırlanan sunu sınıfta bulunan akıllı tahtaya yansıtılarak sözel olarak anlatılmıştır. İkinci oturumda öğretmenlerin başlama düzeylerine ait video kayıtları izletilerek bilgilendirme oturumuna göre “Şimdi olsa nasıl seçim fırsatı sunardınız?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenin cevabına göre oturum devam ettirilmiştir. Daha sonra araştırmacı tarafından hazırlanan video izletirilerek video üzerinden nasıl seçim fırsatı sunulacağına dair olumlu örnekler izletilmiştir. Üçüncü oturum sonunda öğretmenden öğrencilerin sınıf olmadığı zaman diliminde örnek bir öğretim yapması ve öğrendiği seçim fırsatı sunma becerisini uygulaması istenmiştir. Örnek öğretim uygulaması olarak planlanan bu oturumda gerek duyulduğunda araştırmacı tarafından dönütler (olumlu ve düzeltici) verilmiştir. Öğretmen eğitiminin tüm oturumları video kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Öğretmen eğitimin üçüncü oturumu bittikten sonra Ö1 ile deney süreci uygulama oturumlarına başlanmıştır. Araştırmada beklenen ölçüt düzeyi %75 olarak belirlenmiştir. Bu durumun sebebi öğretmenin araştırma sırasında tek olması ve öğrencilerle etkinlik yaptığı sırada etkinlik öğrenciler seçim fırsatı sunulmadan kendi seçimlerini yapabileme ihtimalinden dolayı bu şekilde belirlenmiştir. Araştırma sürecinde öğretmen öğrencinin biriyle etkinliğe devam ederken diğer bir öğrenci seçim fırsatı sunulmadan kendiliğinden iki kez seçim yapmıştır. Öğretmenin sunacağı olası seçim fırsatı sayısı düştüğü için başarı ölçütü %75 olarak belirlenmiştir.

Deney Süreci

Başlama Düzeyi ve Yoklama Oturumları

Başlama düzeyi oturumları öncesinde uygulama yapılacak olan sınıf kapısının dışına “Araştırma var” yazısı asılmıştır. Daha sonra sınıf ortamı ve uygulamada kullanılacak materyaller hazırlanmıştır. Ö1’e “Öğretmenim masanızın üzerinde yer alan etkinliklerden birini öğrencilerinizle birlikte yapınız” uygulama ana yönergesi verilmiş ve etkinliklerden birisinin yapılması beklenmiştir. Başlama düzeyi oturumları gerçekleştirilirken, video kayıt cihazı ile kayıt edilmiştir. Başlama düzeyi oturum sürelerinin 14-23 dakika arasında değişiklik göstermektedir. Yoklama verileri de başlama düzeyi oturumlarıyla aynı şekilde toplanmıştır.

Araştırmada öğretmenlerin öğrenciler ile yapmaları için dört etkinlik belirlenmiştir. Bu etkinlikler; makasla kâğıt kesme, kâğıt yırtma, şekil boyama kâğıt yapıştırma etkinlikleridir. Her bir etkinlikte eşit sayıda seçim fırsatı sunma durumuna yer verilmiştir. Seçim fırsatı sunma durumları; etkinlik öncesi seçim fırsatları, etkinlik anındaki seçim fırsatları ve etkinlik sonunda yer alan seçim fırsatlarıdır. Etkinlik öncesi seçim fırsatları (yapılacak etkinliğin seçimi vb.), etkinlik sırasında yer alan seçim fırsatları (etkinlik yapılacak arkadaşın seçimi, etkinlikte kullanılacak araç gereçlerin seçimi vb.), etkinlik sonunda yer alan seçim fırsatları (etkinlik sonunda kazanılan pekiştirici seçimi vb.) gibi seçim fırsatlarını içermektedir. Makasla kâğıt kesme ile kâğıt yırtma etkinlikleri, uygulama oturumlarında, kâğıt yapıştırma ile şekil boyama etkinlikleri ise genelleme oturumları kullanılmıştır.

Uygulama

Uygulamaya Ö1’le başlama düzeyin verileri toplanarak başlanmıştır. Ö1’ den art arda en az üç kararlı veri alıncaya kadar başlama düzeyi devam ederken Ö1 ve Ö2 den birer tane yoklama verisi alınmıştır. Ö1’den en az üç kararlı veri elde edildiği zaman öğretmen eğitim programına başlanılmıştır. Öğretmen eğitim programı üç oturumda tamamlanmıştır. Öğretmen eğitimi oturum sürelerinin 23-28 dakika arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Eğitim programı bitince Ö1’ e sınıfındaki öğrencilerle belirlenen iki etkinlikten birini yapması söylenmiştir. Ö1 etkinliklerden seçilene yaptırırken yoklama verileri toplanmıştır. Ö1’ den beklenen ölçüt düzeyi (%75) karşılayan kararlı veri elde edildikten sonra, Ö2 ile başlama düzeyi verileri alınmaya başlanmış, Ö3 ile ise yoklama verisi alınmıştır. Ö2’ den art arda üç oturum kararlı başlama düzeyi verisi elde edildikten sonra öğretmen eğitim programına geçilmiştir. Eğitim programı bitince Ö2’ den sınıfındaki öğrencileri uygulama yapması istenmiştir. Ö2’ den beklenen ölçüt düzeyi (%75) karşılayan kararlı veri elde edildiğinde uygulama sonlandırılmıştır. Aynı süreç Ö3 ile aynı şekilde yapılmıştır.

İzleme Oturumları

Çalışmanın öğretim oturumları bittikten sonra öğretmenlerin öğrendikleri seçim fırsatı sunmayı hangi düzeyde koruduklarını belirlemek amacı ile öğretim oturumu tamamlanan öğretmenlerle izleme oturumları bir, üç ve dört hafta sonrasında gerçekleştirilmiştir. İzleme oturumları; başlama düzeyi ve yoklama oturumları gibi yapılmıştır. İzleme oturumlarında öğretmenlerden biri beklenen ölçütü (%75) gerçekleştiremezse beklenen ölçütü gerçekleştiremeyen öğretmenle öğretmen eğitim programının üçüncü oturumun tekrarlanması kararı alınmıştır. Ancak öğretmenler izleme oturumlarında beklenen ölçüt düzeyi (%75) karşıladıkları için böyle bir durum söz konusu olmamıştır.

Genelleme Oturumları

Genelleme oturumları çalışma sonunda araştırmadaki öğretmenlerin edindikleri seçim fırsatı sunma uygulamasını genelledebilmelerini değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın başlama düzeyinde bir oturum ve son izleme oturumu sonrasında bir oturum olmak üzere iki genelleme verisi toplanmıştır. Genelleme verisi için öğretmenlerden şekil boyama ve kâğıt yapıştırma etkinliklerinden bir tanesini yapmaları istenmiştir. Belirlenen etkinliklerde bulunan olası seçim fırsatı sunma durumlarının aynı sayıda olduğu için genelleme oturumlarında bu etkinlikler seçilmiştir. Genelleme oturumları da diğer oturumlar gibi gerçekleştirilmiş ve video kayıt cihazı ile kayıt edilmiştir.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine uygulanan öğretmen eğitimi programının etkililiğini belirlemek amacıyla etkililik verisi toplanmıştır. Öğretmenlerin araştırma oturumlarındaki kayıt edilen görüntüleri izlenerek seçim fırsatı sunma durumu için (SFS Kontrol Listesi veri toplama formuna “+” işareti koyularak, doğru yüzdesi hesaplanmış. Daha sonra elde edilen veriler grafiğe işlenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen verilerin çözümlenmesi grafiksel analiz yöntemi ile yapılmıştır. Grafikte “x” yatay ekseninde gerçekleştirilen oturum sayılarını, “y” dikey ekseninde bağımlı değişkenin nicel olarak ifadesini göstermektedir. Araştırmanın sosyal geçerliliğini belirlemek için öğretmenlerden araştırmacının hazırladığı SFS formunu doldurmaları istenmiştir. SFS formundaki birinci ve ikinci bölümdeki sorularda aldıkları puanlar yorumlanmıştır. Ayrıca formun üçüncü bölümünde yer alan açık uçlu sorularla ulaşılan veriler içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır.

Gözlemciler Arası Güvenirlik Verilerinin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın gözlemciler arası güvenirliliğini belirleyebilmek amacıyla “Gözlemciler Arası Güvenirlik Kayıt Formu” hazırlanmıştır. Çalışmadaki öğretmenlerden elde edilen veriler, tüm deney aşamalarından %30’u için gözlemciler arası güvenirlik hesaplanırken oluşturulan form işaretleme yapılarak hesaplanmıştır. Çalışmanın her bir evresi için verilerden %30’ u seçkisiz atama yoluyla belirlenerek Özel Eğitim Bölümü’nde yüksek lisans derecesine sahip bir gözlemci tarafından kodlanmıştır. Çalışmadaki araştırmacı diğer gözlemciyle beraber seçkisiz atama yoluyla belirlenmiş bir gözlem verisini izleyerek kodlama yapmıştır. Ayrıca araştırmacı diğer gözlemcinin kodlamaya yönelik sorularına yanıtlayarak, kodlama ölçütlerini açıklamıştır. Araştırmacı, ikinci gözlemciyi seçkisiz atama yoluyla belirlediği verinin kodlamasını yaparken izlemiştir. Araştırmanın ikinci gözlemcisi bağımsız bir şekilde kodlama yapma düzeyine ulaştığından, verilerin %30’ unu kodlamıştır. Gözlemciler arası güvenirlik verileri; Gözlemciler Arası Güvenirlik $= (\text{Görüş Birliği} / \text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}) \times 100$ formülü ile hesaplanmıştır (Tekin-İftar, 2012). Gözlemciler arası güvenirlik verileri araştırmacı tarafından hesaplanmıştır. Birinci gözlemcinin verilerine göre %92, ikinci gözlemcinin verilerine göre %94 hesaplanmıştır. Seçkisiz atama yoluyla %30’ u ile belirlenen gözlemciler arası güvenirlik verilerinin ortalaması %93’ tür.

Uygulama Güvenirliği Verilerinin Toplanması ve Analizi

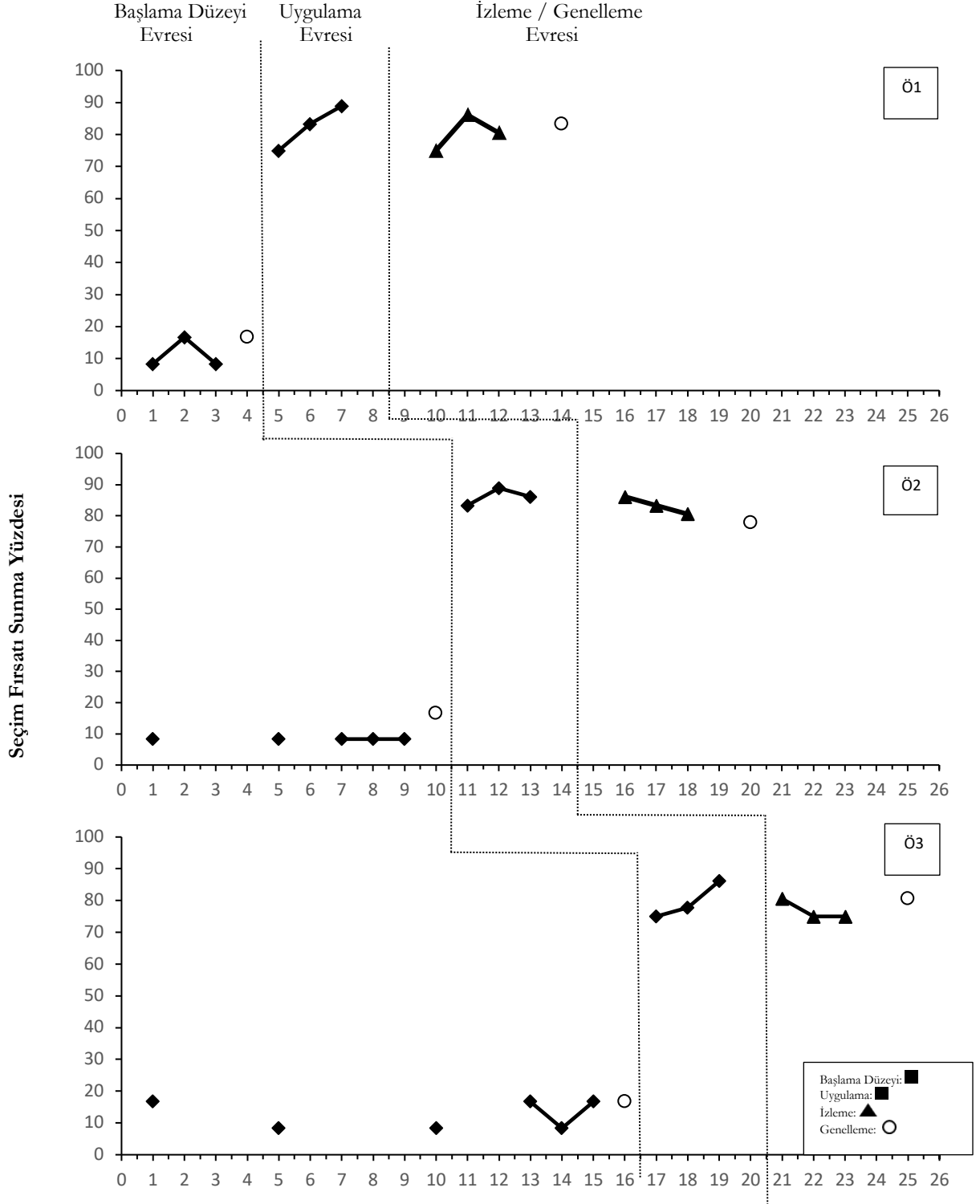
Çalışmayı uygulayıcı tarafından planlandığı şekilde uygulanıp uygulanmadığını belirlemek amacıyla, “Uygulama Güvenirliği Veri Toplama Formu” geliştirilmiş ve uygulama güvenirliği geliştirilen formula toplanmıştır. Çalışmanın uygulama güvenirliği; Uygulama Güvenirliği Katsayısı $= (\text{Gözlenen Uygulamacı Davranışı} / \text{Planlanan Uygulamacı Davranışı}) \times 100$ formülü ile hesaplanmıştır (Tawney et al., 1984; Tekin-İftar, 2012). Çalışmanın uygulama güvenirliği %100 hesaplanmıştır. Uygulama güvenirliği verileri, çalışmanın araştırmacı tarafından planladığı gibi uyguladığını göstermektedir.

Sosyal Geçerlik Verilerinin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın sosyal geçerliği “Sosyal Geçerlik Veri Toplama Formu” kullanılarak belirlenmiştir. Sosyal geçerlik veri toplama formu çalışma bittikten sonra araştırmacı tarafından araştırmadaki öğretmenlere dağıtılarak doldurmaları istenmiştir. Çalışmadaki öğretmenlerin doldurdukları formlardaki ham veriler analiz edilmiştir. Araştırmanın sosyal geçerlik bulguları uygulanan öğretmen eğitim programının sosyal geçerliği olan bir eğitim programı olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine uygulanan öğretmen eğitimi programının etkililiğini incelemek amacıyla yapılan çalışmanın bulguları Şekil 1' de yer almaktadır:

Şekil 1. Öğretmenlerin başlama düzeyi, uygulama, izleme ve genelleme evrelerinde seçim fırsatı sunma grafiği.

Şekil 1' e göre çalışmanın birinci alt amacında, ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine uygulanan öğretmen eğitim programının, seçim fırsatı sunmayı kazanmalarına neden olup olmadığı araştırılmıştır. Şekil 1 incelendiğinde, özel eğitim öğretmenlerinin başlama düzeyi oturumlarında, seçim fırsatı sunma ortalamalarının; Ö1 için %11.10, Ö2 için %8.33 ve Ö3 için ise %13.88 düzeyinde olduğu görülmektedir. Öğretmen eğitim programları bittikten sonra gerçekleştirilen değerlendirmelerde seçim fırsatı sunma ortalamalarının; Ö1 için %82.40, Ö2 için %86.10 ve Ö3 için ise %79.62 düzeyinde olduğu görülmektedir. Veriler bize çalışmadaki öğretmenlerin başlama düzeylerindeki verilere göre anlamlı bir yükseliş olduğunu göstermektedir. Özel eğitim öğretmenlerine uygulanan öğretmen eğitim programı sonundan her üç öğretmenin ulaşması beklenen ölçüt düzeyi (%75) üzerinde performans göstermesi uygulanan öğretmen eğitim programının öğretmenlere seçim fırsatı sunmayı kazandırmada etkili olduğu izlenimi vermektedir.

Şekil 1' e göre çalışmanın ikinci alt amacında, ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenlerine uygulanan öğretmen eğitim programı sonrasında öğretmenlerin edindikleri beceriyi birinci, üçüncü ve dördüncü haftalarda sürdürmelerine neden olup olmadığı araştırılmıştır. Çalışmanın bu amacıyla ilişkili olarak çalışmada yer alan öğretmenlerin öğretmen eğitimleri tamamlandıktan bir hafta sonra, üç hafta sonra ve dört hafta sonrasında izleme verileri toplanmıştır. Şekil 1 incelendiğinde, öğretmenlerin izleme evresinde seçim fırsatı sunma ortalamalarının; Ö1 için %80.55, Ö2 için %83.33 ve Ö3 için ise %76.85 düzeyinde olduğu görülmektedir. Veriler bize çalışmadaki öğretmenlerin izleme evresinde beklenen ölçüt düzeyi (%75) üzerinde performans göstermesi uygulanan öğretmen eğitim programının öğretmenlerin seçim fırsatı sunma becerisini bir hafta sonra üç hafta sonra ve dört hafta sonrasında sürdürdüğü izlenimi vermektedir.

Şekil 1' e göre çalışmanın üçüncü alt amacında, ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle çalışan özel eğitim öğretmenleri uygulanan öğretmen eğitim programı sonrasında edindikleri seçim fırsatı sunma becerisini farklı etkinliklere genellemelerine neden olup olmadığı araştırılmıştır. Şekil 1 incelendiğinde öğretmenlerin genelleme evresindeki seçim fırsatı sunma doğru tepkilerinin; Ö1 için %16.66, Ö2 için %16.66 ve Ö3 için ise %16.66 düzeylerinde olduğu görülmektedir. Öğretmen eğitimi ve yoklama oturumları bitikten sonra düzenlenen genelleme oturumlarında seçim fırsatı sunma doğru tepkilerinin; Ö1 için %83.33 Ö2 için %77.77 ve Ö3 için ise %80.55 düzeyinde olduğu görülmektedir. Veriler bize çalışmada yer alan öğretmenlerin seçim fırsatı sunma düzeyinin öğretmenlerden beklenen ölçüt düzeyi (%75) üzerinde performans göstermesi ve öğretmenlerin seçim fırsatı sunmayı farklı etkinliklere genellediği izlenimi vermektedir.

Çalışmanın dördüncü alt amacında; çalışmada yer alan özel eğitim öğretmenlerinin öğretmen eğitim programı ve programın uygulanmasına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla çalışma sonunda öğretmenlerden “*Sosyal Geçerlik Veri Toplama Formu’nu*” doldurmaları istenmiştir. Öğretmenlerin doldurmuş oldukları formdaki veriler betimsel olarak analiz edilmiştir. Çalışmadaki öğretmenlerin, sosyal geçerlilik formunda yer alan bir ve ikinci bölümdeki sorulara üç ve üçün üzerinde puan vermeleri, bize eğitim programının içerik olarak, uygulanma süresi olarak, öğretmen eğitim programının sunumunda kullanılan iletişim dili ve sunulardaki videoların açık ve anlaşılır olduğunu göstermektedir. Ayrıca programın uygulandığı sınıfın teknolojik araç gereçler bakımından donanımlı ve uygun olduğu, öğretmen eğitim programını uygulayan kişinin bilgi düzeyi olarak yeterli olduğu, uygulanan programın öğretmenlere mesleki olarak yeni bilgiler kattığını göstermektedir. Çalışmanın sosyal geçerlik bulguları bize; öğretmenlere uygulanan öğretmen eğitim programının öğretmenler için sosyal geçerliği olan bir eğitim programı olduğu izlenimi vermektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Özel eğitim öğretmenlerine seçim fırsatı sunma becerisi kazandırmak için hazırlanan öğretmen eğitim programının etkililiğini incelemek amacıyla yapılan bu çalışmada uygulanan öğretmen eğitim programının öğretmenlere seçim fırsatı sunma becerisi kazandırmada etkili olduğu, öğretmenlerin kazandıkları seçim fırsatı sunma becerisini birinci, üçüncü ve dördüncü hafta sonrasında sürdürmelerini sağladığı, öğretmenlerin edindikleri seçim fırsatı sunma becerisini farklı becerilere genelledikleri görülmektedir.

Uygulanan öğretmen eğitim programı tamamlandıktan sonra üç öğretmenin başlama düzeyindeki seçim fırsatı sunma düzeylerine göre kazanım, kalıcılık ve genelleme evrelerinde seçim fırsatı sunma düzeylerinde büyük

oranda artışın olduğu izleme verilerinde ise üç öğretmenin seçim fırsatı sunma düzeylerinde azalma olduğu görülmektedir. Bu durum etkinliklerde yer alan olası on iki seçim fırsatı sunma durumlarının bazılarının doğal sınıf ortamlarında yer almaması, öğretmenlerin doğal sınıf ortamında bulunmayan seçim fırsatlarını sunmayı unutmaları ya da öğrencilerin öğretmen seçim fırsatı sunmandan seçim yapmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak araştırma uygulama sonrasında her üç öğretmenin belirlenen ölçüt düzeyi (%75) üzerinde performans gösterdiği görülmektedir. Araştırmada yer alan üç öğretmenin kazanım, izleme ve genelleme evrelerinde başlama düzeyine göre oldukça yüksek oranda gerçekleşen bu artışın, öğretmen eğitim programına bağlı olduğu izlenimi vermektedir. Araştırmanın etki büyüklüğü hesaplamalarında örtüşmeyen veri yüzdesi yöntemi kullanılmıştır ve etki büyüklüğü %100 hesaplanmıştır. Bu durum uygulanan öğretmen eğitimin çok etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğretmenlerin sosyal geçerlik formundaki açık uçlu sorular verdikleri cevaplardan öğretmen eğitim programı ve programın uygulanmasının değerlendirilmesine yönelik programın etkili olduğu ve uygulama oturumlarının verimli geçtiğini destekleyecek yönde görüş bildirmişlerdir. Çalışmadaki öğretmenlerin görüşlerine göre; uygulanan programının öğretmenler açısından sosyal geçerliği olan bir eğitim programı olduğunu göstermektedir.

Literatürde seçim yapmayla ilgili çalışmalara bakıldığında, genel olarak tercih değerlendirmesi, seçim yapmanın öğretimi ve seçim yapmanın etkisini inceleyen çalışmaların (Eldeniz-Çetin, 2013; Sigaffos et al., 1992; Ülke-Kürküoğlu, 2007) olduğu görülürken yetersizlikten etkilenmiş bireylere yönelik seçim fırsatı sunma ve seçim fırsatı sunmanın öğretime dair bir çalışmanı olmadığı, bu çalışmanın literatürdeki bu boşluğu dolduracağı, öğretmen ve ailelere seçim fırsatı sunmanın öğretime yönelik yapılacak sonraki çalışmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

Literatürdeki öğretmen eğitimlerine (mesleki gelişimde) yönelik çalışmalara bakıldığında Bishop et al. (2012), Bovi et al. (2017), Deliperi et al. (2015), Doğan (2019), Lavie et al. (2002), Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırmaların olduğu görülmektedir. Yapılan bu araştırmada öğretmen eğitimi programında görsel destek yoluyla öğretim uygulamalarından video teknolojisi ile öğretimden video ile model olma tercih edilmiştir. Literatürdeki araştırmalardan Bovi et al. (2017), Deliperi et al. (2015), Doğan'ın (2019) araştırmalarında video teknolojilerinden video ile model olmayı kullandıkları görülmektedir. Bu araştırma video teknolojisi ile öğretimden video ile model olmayı kullanılması yönü ile literatürdeki çalışmalarla benzerlik göstermektedir. Bu araştırmanın sonuçları, video ile model olmanın öğretmen eğitiminde etkili olduğunu göstermektedir. Literatürdeki diğer çalışmalar yapılan bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Yapılan bu araştırmanın katılımcılarını üç özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Literatürdeki araştırmalardan Bishop et al. (2012) tarafından yapılan araştırmanın katılımcılarını davranış terapistleri, Bovi et al. (2017) tarafından yapılan araştırmanın katılımcılarını kamu okulunda çalışan personeller, Deliperi et al., (2015), Doğan (2019) ve Lavie et al. (2002) tarafından yapılan araştırmaların katılımcılarını okul öncesi öğretmenleri; Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırmanın katılımcılarını ise biri fizyoterapist, biri psikolog, biri çocuk gelişimcisi, biri beden eğitimi öğretmeni, biri seramik öğretmeni, üç çocuk eğiticisi ve bir usta öğretici oluşturmaktadır. Bu araştırma katılımcıları bakımından literatürde yer alan araştırmalardan farklılık göstermektedir.

Yapılan bu araştırmada eğitim programı katılımcılara bireysel olarak uygulanmıştır. Literatürdeki araştırmalardan Deliperi et al. (2015), Doğan (2019), Lavie et al. (2002) ve Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırmaların eğitim programının katılımcılara bireysel olarak uyguladığı görülürken Bishop et al. (2012), Bovi et al. (2017) tarafından yapılan araştırmalarda eğitim programını katılımcılara gruba olarak uyguladığı görülmektedir. Yapılan bu araştırmada eğitim programının uygulanması bakımından Deliperi et al. (2015), Doğan (2019), Lavie et al. (2002), Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırmalar ile benzer özellik gösterirken Bishop et al. (2012), Bovi et al. (2017) tarafından yapılan araştırmalardan farklılık göstermektedir.

Yapılan bu araştırmanın eğitim program oturumları bilgilendirme(anlatmayı), video teknolojisi öğretim (video ile model olmayı), uygulama yapma (seçim fırsatı sunmayı sınıfta yapmayı) içermektedir. Literatürdeki araştırmalardan Bishop et al. (2012) tarafından yapılan araştırmadaki eğitim programı oturumları anlatım, video modelleme, rol yapma ve geri bildirim verme aşamalarını; Bovi et al., (2017) tarafından yapılan araştırmadaki eğitim oturumları seslendirme talimatı ile video ile model olmayı; Deliperi et al. (2015), Doğan (2019) ve Lavie et al. (2002) tarafından yapılan araştırmalardaki eğitim programı oturumları açıklama, video model aracılığı ile sunma, örnek uygulama izletme, öğretmene hedef düzeltici geri bildirim verme aşamalarını içermektedir. Vural

vd., (2003) tarafından yapılan araştırmadaki eğitim programı oturumları rol oynama, demonstrasyon, davranış örneklerinin kayıt edilmesi, video kayıtlarının incelenmesi, katılımcıların not aldıkları ve kayıt ettikleri örneklerin tartışılması aşamalarını içermektedir. Yapılan bu araştırmanın eğitim oturum sayısı ve içeriği bakımından birebir aynısı olan bir araştırmanı olmadığı ancak oturumların bazılarının benzer içerikte olduğu görölmektedir.

Literatürdeki öğretmen eğitimlerine yönelik çalışmaların (Bishop et al., 2012; Bovi et al., 2017; Deliperi et al., 2015; Doğan 2019; Lavie et al., 2002; Vural vd., 2003) sonuçları yapılan bu araştırma uygulanan öğretmen eğitim programı sonucunda öğretmenlerin seçim fırsatı sunma düzeylerinde görölen artışı, bu araştırmaların bulgularını destekler niteliktedir. Ayrıca bu araştırmanın sosyal geçerlik bulgularına göre özel eğitim öğretmenlerinin seçim fırsatı sunmayı sınıflarında etkinlikler vs. kullandıklarında öğrencilerin daha fazla seçim yapmalarına neden olduğu, sınıf ortamında yaşanılan olumsuz durumlarda azalmanın meydana geldiği ve buna bağlı olarak zamanın daha etkili kullanıldığı, öğrencilerin davranışlarında olumlu yönde değişikliklere neden olduğu ve öğretmen eğitim programı sonrasında kendi davranışlarda değişikliklerin gerçekteleşmesine neden olduğunu göstermektedir. Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırma sonuçları incelendiğinde öğretmenlerin, programın etkililiğine yönelik görüşlerinin oldukça olumlu olduğunu, fayda sağladıklarını ve motivasyonlarına olumlu katkısı olduğunu ifade ettikleri görölmektedir. Vural vd., (2003) tarafından yapılan araştırma sonuçları bu araştırmanın sosyal geçerlik bulgularını kısmen desteklemektedir.

Bu çalışmada öğretmenlerin sınıflarında bulunan ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin seçim fırsatı sunulması sonucunda seçim yapma davranışlarının artıp artmadığı, seçim fırsatı sunmanın problem davranışlara ya da yeni beceriler kazanılmasına etkisine bakılmamıştır. Bu durum çalışmanın sınırlılığı olarak görölmektedir. İleri araştırmalar için öğrencilere seçim fırsatı sunmasının, öğrencilerin seçim yapma davranışlarının artıp artmadığı, öğrencilerin gösterdiği problem davranışlara ya da yeni beceriler kazanılmasına etkisinin incelenmesi önerilebilir.

Bu araştırmanın sonuçlarına dayanarak alanında uzman kişiler tarafından görev yapan öğretmenlere seçim fırsatı sunmaya yönelik hizmet içi eğitimler verilebilir ve bu çalışmadaki öğretmen eğitimi programı kullanılabilir. Alandaki araştırmacılara, öğretmenlere kazandırılan seçim fırsatı sunma becerisinin ağır ve çoklu yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin seçim yapmalarının öğrencilerin dil gelişimi, sosyal gelişim gibi gelişim alanlarına etkisini inceleyen çalışmalar ile ailelerin öğrencilere seçim fırsatı sunmalarına yönelik aile eğitim programlarının etkililiğini belirlemeye yönelik çalışmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Belfiore, P. J., Browder, D. M., & Mace, C. (1994). Assessing choice-making and preference in adult with profound mental retardation across community and center-based settings. *Journal of Behavioral Education, 4*, 217-225. <https://doi.org/10.1007/BF01544114>
- Beukelman, D. R., & Mirenda, P. (1998). *Augmentative and alternative communication: Management of severe communication disorders in children and adults*. Paul H. Brookes.
- Bishop, M. R., & Kenzer, A. L. (2012). Teaching behavioral therapists to conduct brief preference assessments during therapy sessions. *Research in Autism Spectrum Disorders, 6*(1), 450-457. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.07.005>
- Blunden, R. (1994, 10-11 November). *The concept of choice in health and social services: An overview*. In *Creating Opportunities for Choice for People with Learning Difficulties* [Oral Presentation]. Proceedings of a conference held in Southampton.
- Bovi, G. M. D., Vladescu, J. C., DeBar, R. M., Carroll, R. A., & Sarokoff, R. A. (2017). Using video modeling with voice-over instruction to train public school staff to implement a preference assessment. *Behavior Analysis in Practice, 10*(1), 72-76. <https://doi.org/10.1007/s40617-016-0135-y>
- Browder, D. M. (2001). *Curriculum and assessment for students with moderate and severe disabilities*. The Guilford.

- Brown, F. Belz, P., Corsi, L. & Wenig, B. (1993). Choice diversity for people with severe disabilities. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 33, 318-326.
- Brown, F., & S. Cohen (1996). Self-determination and Young Children. *Journal of the Association for Persons with Severe Handicaps*, 21, 22-30. <https://doi.org/10.1177/154079699602100105>
- Carter, E. W., Sisco, L.G., & Lane, K. L. (2011). Paraprofessional perspectives on promoting self-determination among elementary and secondary students with severe disabilities. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 36(1-2), 1-10. <https://doi.org/10.2511/rpsd.36.1-2.1>
- Çıkkılı, Y. (2008). *Zihinsel yetersizliği olan çocuklara temel geometrik kavramların öğretiminde yapılandırmacı öğrenme yaklaşımının etkililiği*. [Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Clark, C. D. (2006). *Teaching choice making to children with visual impairments and multiple disabilities in preschool and kindergarten classroom*. (Unpunlished doctorate thesis). University of Utah.
- Collins, C. B. (2007). *Moderate and Severe Disabilities A Foundation Approaches*. Pearson.
- D'Allura, T. (2002). Enhancing the social interaction skills of preschoolers with visual impairments. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 97, 261-272. <https://doi.org/10.1177/0145482X0209600804>
- Deliperi, P., Vladescu, J. C., Reeve, K. F., Reeve, S. A., & DeBar, R. M. (2015). Training staff to implement a paired-stimulus preference assessment using video modeling with voiceover instruction. *Behavioral Interventions*, 30(4), 314-332. <https://doi.org/10.1002/bin.1421>
- Dibley, S. & Lim, L. (1999). Providing choice making opportunities within and between daily school routines. *Journal of Behavioral Education*, 9, 117-132. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2004.01.006>
- Dilly, P. (2001). Improving student achievement by appropriate teacher inservice training: Utilizing program for effective teaching. *Education*, 103(2), 132-138. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2021.103297>
- Doğan, Y. (2019). *Ek desteğe ihtiyacı olan çocuklara öz bakım becerilerinin öğretiminde öğretmen eğitim programının etkililiği*. [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Duke, J. M. (2008). *Teaching students with multiple disabilities to respond to choices using photographs* [Oral Presentation]. The annual meeting of the Virginia Council for Exceptional Children.
- Dutt, A. S. K. (2010). *The effects of skill training on preference for individuals with severe to profound multiple disabilities*. (Unpunlished doctorate thesis). University of Iowa.
- Eldeniz-Çetin, M. (2013). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan bireylerin tercihlerinin değerlendirilmesi ve seçim yapma becerisinin öğretimi*. [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Field, S. (1996). Self-determination instructional strategies for youth with learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 29, 40-52. <https://doi.org/10.1177/002221949602900107>
- Field, S., & Hoffman, A. (1994). Development of a model for self-determination. *Career Development of Exceptional Individuals*, 17, 159-169. <https://doi.org/10.1177/088572889401700205>
- Gast, D. L., & Lendford, J. (2010). Multiple probe design. (Eds.) Gast, D.L. *Single subject research methodology in behavioral sciences*. Routledge.
- Green, C. W., Reid, D. H., White, L. K., Halford, R. C., Brittain, D. P. ve Gardner, S. M. (1988). Identifying reinforcers for persons with profound handicaps: Staff opinion versus systematic assessment of preferences. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 21, 31-43. <https://doi.org/10.1901/jaba.1988.21-31>
- Guess, D., Benson H., ve Siegel-Causey E. (2008). Concepts and issues related to choice making autonomy among persons with severe disabilities. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 33, 75-81. [https://doi.org/10.1016/0891-4222\(96\)00025-X](https://doi.org/10.1016/0891-4222(96)00025-X)

- Güner, N. (2010). *Kaynaştırma uygulamaları yapılan sınıflarda çalışan öğretmenlerin sınıf yönetimi bilgi düzeyleri ile önleyici sınıf yönetimi eğitim programının öğretmenlerin sınıf yönetimlerine etkisinin incelenmesi*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Işık, E. H. (2002). *Uyuşmayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecini kazandırmaya yönelik geliştirilen hizmet içi eğitim programının öğretmenlerin zihinsel engelli öğrencilerinin uygun olmayan davranışlarını azaltmalarında etkililiği*. [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Karsten, A. M. (2008). *Evaluation of a progressive model for identifying preferred stimuli for children with developmental disabilities*. (Unpunlished doctorate thesis). Western Michigan University.
- Lavie, T., ve Sturmey, P. (2002). Training staff to conduct a paired-stimulus preference assessment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 35(2), 209-211. <https://doi.org/10.1901/jaba.2002.35-209>
- Liso, D. R. (2010). The effects of choice making on toy engagement in nonambulatory and partially ambulatory preschool students. *Topics in Early Childhood Special Education*, 30, 91–101. <https://doi.org/10.1177/0271121409344354>
- Logan, K. R., Jacobs, H. A., Gast, D. L., Smith, P. D., Daniel, J. ve Rawls, J. (2001). Preferences and reinforcers for students with profound multiple disabilities: Can we identify them? *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 13, 97– 122. <https://doi.org/10.1901/jaba.2007.177-05>
- Özaydın, L. (2006). *Arkadaşlık becerilerini geliştirme programının özel gereksinimi olan ve olmayan okul öncesi çocukların sosyal etkileşimlerine etkisi*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Özdemir, M. A. ve Şafak, P. (2020, Nisan). *Özel eğitim alanında seçim yapma ile ilgili çalışmaların incelenmesi: Sistematik derleme* [Sözlü bildiri]. Karadeniz Zirvesi III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, Ordu.
- Pace, G. M., Ivancic, M. T., Edwards, G. L., Iwata, B. A. & Page, T. J. (1985). Assessment of stimulus preference and reinforcer value with profoundly retarded individuals. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 18, 249-255. <https://doi.org/10.1901/jaba.1985.18-249>
- Powers, L. E. (2005). Self-determination by individuals with severe disabilities: Limitations or excuses? *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 30(3), 168-172. <https://doi.org/10.2511/rpsd.30.3.168>
- Reid, D. H., Emerson, J. M., & Green, C. W. (1999). A systematic evaluation of preferences identified through person-centered planning for people with profound multiple disabilities. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 32, 467-477. <https://doi.org/10.1901/jaba.1999.32-467>
- Roscoe, E. M., Iwata, B. A. & Kahng, S. W. (1999). Relative versus absolute reinforcement effects: Implications for preference assessments. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 32, 479-493. <https://doi.org/10.1901/jaba.1999.32-479>
- Şabanova, N. (2000). *Zihin engellilerle çalışan çocuk eğitimcilerine yönelik öz bakım ve ev içi becerileri öğretim programının etkililiği*. [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Şafak, P. (2018). *Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocukların eğitimleri ve bağımsızlığa ulaşması için desteklenmesi*. Vize.
- Şafak, P. ve Uyar, D. (2015). Ağır ve çoklu yetersizliği olan çocuklara seçim yapma becerisinin öğretimi. *Turkish Studies*, 10(3), 779-798. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.7726>
- Şahin, F. (2012). *Sınıf öğretmenlerinin üstün yetenekli öğrenciler ve özellikleri hakkında bilgi düzeylerini artırmaya yönelik eğitim programının etkililiği*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Sazak-Pınar, E. (2009). *Kaynaştırma sınıfı öğretmenlerinin sosyal becerilere ilişkin beklentileri ve sosyal beceri öğretim programının öğretmen çıktıları üzerindeki etkililiğinin incelenmesi*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Shevin, M., & Klein, N. K. (1984). The importance of choice-making skills for students with severe disabilities. *The Journal of The Association for the Severely Handicapped*, 9, 159-166. <https://doi.org/10.2511/rpsd.29.3.161>

- Shogren, K. A., Faggelle-Luby, M. N., Bae, S. J., & Wehmeyer, M. L. (2004). The effect of choice-making as an intervention for problem behavior. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 6, 228-237. <https://doi.org/10.1177/10983007040060040401>
- Spevack, S. M. (2006). *Assessing stimulus preferences and testing stimuli as reinforcers for children and adults with profound mental retardation and multiple disabilities*. (Unpublished doctorate thesis). University of Manitoba.
- Stafford, A. (2005). Choice making: A strategy for students with severe disabilities. *Teaching Exceptional Children*, 37(6), 12-17. <https://doi.org/10.1177/004005990503700602>
- Stang, K., Carter, E., Lane, K., & Pierson, M. (2009). Perspectives of general and special educators on fostering self-determination in elementary and middle school. *Journal of Special Education*, 43, 94-106. <https://doi.org/10.1177/0022466907313452>
- Tawney, J. W., & Gast, D. L. (1984). *Single Subject Research In Special Education*. Charles E. Merrill.
- Tekin- İftar, E. (2012). *Eğitim ve davranış bilimlerinde tek denekli araştırmalar*. Türk Psikologlar Derneği.
- Ülke-Kürkçüoğlu, B. (2007). *Otistik özellik gösteren çocuklara birebir öğretimde etkinlikler içi ve arası seçim fırsatları sunmanın etkilerinin karşılaştırılması*. [Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Van Tubbergen M., Warschawsky S., Birnholz J., & Baker, S. (2008). Choice beyond preference: Conceptualization and assessment of choice-making skills in children with significant impairments. *Rehabilitation Psychology*, 53, 93-100. <https://doi.org/10.1037/0090-5550.53.1.93>
- Vukelich, C., & Wrenn, L. C. (1999). Quality Professional Development: What Do We Think We Know? *Childhood Education*, 75(3), 153-160. <https://doi.org/10.1080/00094056.1999.10522003>
- Vuran, S., Çolak, A., ve Gürgür, H. (2003). Davranış kontrolü ve beceri öğretimi konusunda hizmet içi eğitime katılanların programa ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 4(1), 1-17. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000069
- Wehmeyer, M. L. (2003). Self-determination, vocational rehabilitation and workplace supports. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 19, 67-69. <https://doi.org/10.1002/ace.20299>
- Wehmeyer, M. L., Agran, M., & Hughes, C. (1998). *Teaching self determination to students with disabilities*. Paul H. Brookes.
- Wood, W. M., Karvonen, M., Test, D. W., Browder, D., & Algozzine, B. (2004). Promoting student self-determination skills in IEP planing. *Teaching Exceptional Children*, 36(3), 8-16. <https://doi.org/10.1177/004005990403600301>
- Zhou, L., Iwata, B. A., Goff, G. A., & Shore, B. A. (2001). Longitudinal analysis of leisure-item preferences. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 34, 179-184. <https://doi.org/10.1901/jaba.2001.34-179>

EXTENDED SUMMARY

This research was conducted to examine the effectiveness of the opportunity to choose teacher education program applied to special education teachers working with students affected by severe and multiple disabilities. The research was carried out with the "multiple polling model" from single-subject experimental research methods. The participants of the study are three special education teachers in a special education practice school affiliated to the Ministry of National Education and nine students affected by severe and multiple disabilities in the classrooms of these teachers. It has been known that the teachers in the study were all men, their ages ranged from twenty-five to forty, two of the teachers were graduates of the special education department and the other was a graduate of primary education, their professional experience was more than five years, their experience of working with severely and multiple disabilities was more than five years and the two were less than five years, and they did not receive any training in making choices. It has been seen that four of the students in the study are boys and five are girls, their ages range from sixty months to one hundred and thirty-five months, and according to the medical board reports, the students have been diagnosed with more than one disability.

In the research, a teacher training program was prepared to enable teachers to gain the opportunity to choose. After obtaining the expert opinion of the two faculty members working in the Department of Special Education for the teacher training program and making the pre-implementation, the program has taken its final form. Due to the pattern in the research method, the teacher training program was conducted by the researcher individually with the teachers in three forty-minute sessions after the school lessons.

Four activities were identified to collect data in the study. Election Opportunity Submission Checklists have been prepared for possible election opportunities at events. The final version of the checklists was prepared by taking expert opinions from two faculty members working in the Department of Special Education. Checklists were used to collect data in the initiation, attendance, monitoring and generalization sessions in order to determine the level of selection opportunity of the teachers in the study. In order to determine the opinions of the teachers in the study about the research, a "Social Validity Data Collection Form" was prepared.

Teachers are expected to perform the designated activities while the average opportunity to choose is determined in the beginner level sessions; It is seen that it is 11.10% for T1, 8.33% for T2 and 13.88% for T3. Providing the opportunity to choose applied to special education teachers is the average of offering the opportunity to choose after teacher training when teachers do the determined activities; it is seen that it has increased to 82.40% for T1, 86.10% for T2 and 79.62% for T3.

It was investigated whether it caused teachers to continue to offer the opportunity of choice they received after the teacher training program applied in the first, third and fourth weeks. Follow-up data were collected one, three and four weeks after teacher training was completed. In the monitoring phase of teachers, the average of offering the opportunity to choose; it is seen that it is 80.55% for T1, 83.33% for T2 and 76.85% for T3.

It was investigated whether the ability of teachers to offer the opportunity to choose after the applied teacher training program caused them to generalize to different activities. When the research findings are examined, it is seen that the correct reactions of the teachers to offer the opportunity of choice in the generalization phase; it is seen that it is 16.66% for T1, 16.66% for T2 and 16.66% for T3. The correct responses to offer the opportunity to choose in generalization sessions held after the end of teacher training and attendance sessions; it is seen that it is 83.33% for T1, 77.77% for T2 and 80.55% for T3.

When the research findings are examined, it is seen that the applied teacher education program is effective in providing teachers with the opportunity to choose, that it enables teachers to continue to provide the selection opportunity they have gained in the first, third and fourth weeks, and that teachers generalize their ability to offer the opportunity to choose to different skills.

After the teacher training program, there was a significant increase in the level of providing selection opportunities in the stages of achievement, continuity and generalization compared to the average of the teachers at the starting level; there is a decrease in monitoring data. This is thought to be due to the fact that some of the possible selection opportunities identified in the activities do not take place in natural classroom

environments and teachers forget to offer these selection opportunities. However, it is seen that teachers perform above the specified criterion level (75%). This increase, which is quite high compared to the level of initiation of teachers in the acquisition, monitoring and generalization phases, gives the impression that it is related to the teacher training program. In addition, according to the social validity data obtained from the teachers in the study, it was concluded that there was a training program with social validity in terms of teacher training program and its implementation.

Based on the results of the research, it may be recommended that the contents covering the opportunity to choose students and teaching students to make choices should be added to the curricula of educational institutions that train teachers. In-service trainings can be given by experts in the field to provide teachers with the opportunity to choose. To the researchers in the field; Researches examining the impact of providing teachers with the opportunity to choose on the developmental areas of students and researches examining the effectiveness of family education programs for families to offer students the opportunity to choose can be recommended.